

Z N A N S T V E N E U S T A N O V E

I. KONGRES HISTORIČARA FNR JUGOSLAVIJE

Od g. 1947 dalje osnovana su u pojedinim našim republikama društva historičara, koja su — osim najmlađega Istor. društva na NR Makedonija — pokrenula i svoje časopise. Organizacionu vezu među njima podržavao je Koordinacioni odbor historijskih društava FNRJ, koji je, uz ostalo, smatrao svojom osobitom zadaćom, da pripremi prvi kongres jugoslavenskih historičara i na njemu pristupi osnivanju Saveza historijskih društava. Pomognut požrtvovnim radom drugova iz Istoriskog društva NR Srbije, koji su na sebi ponijeli sav teret pripremnih radova, Koordinacioni odbor je mogao za dane 5.—8. V. 1954 sazvati kongres historičara u Beogradu. Kongres se održavao u prostorijama Srpske akademije nauka i osim dviju plenarnih sjednica, prvog i posljednjeg dana vijećanja, odvijao je svoj rad u deset sekcija.

Sekcije su bile organizirane, kako slijedi: I. za historiju naše zemlje u antičko doba i za arheologiju, II. za historiju Srednjeg vijeka, III. za historiju XVI.—XVIII. st., IV. za historiju XIX. i XX. st. (do 1918), V. za historiju od 1918—1945, VI. za historiju radničkog pokreta, VII. za pomoćne historijske nauke i arhivistiku, VIII. za nastavu historije u srednjim školama, IX. za pravnu historiju i X. za historiju umjetnosti.

U prisutnosti druga P. Stambolića, predsjednika Nar. skupštine NR Srbije, dekana Filozofskog i Pravnog fakulteta beogradskog univerziteta i velikog broja učesnika, naročito nastavnika povijesti iz sviju naših republika, kongres je otvorio prof. dr. Jaroslav Š i d a k, predsjednik Koordinacionog odbora historijskih društava, ovim pozdravnim riječima:

»Drugovi i drugarice! Smatram se osobito počašćenim, da kao predsjednik Koordinacionog odbora historijskih društava Jugoslavije otvorim prvi kongres jugoslavenskih historičara, koji je spomenuti odbor pripremio.

Prije nego što kažem nekoliko riječi o njegovu značenju u razvoju naše historijske nauke, dopustite mi, da u ime sviju nas historičara pozdravim drugove političke rukovodioce i druge istaknute javne radnike, koji su se odazvali našem pozivu i počastili ovaj naš skup svojom prisutnošću.

Drugovi i drugarice! Naša historijska društva dobivaju s ovim kongresom jedan nov oblik svoga rada, koji dosada nisu poznavala. Od g. 1947, kada se pristupilo njihovu osnivanju i pokretanju njihovih historijskih časopisa, ona vrše jednu sasvim određenu funkciju u razvoju historijske nauke. Njihova je zadaća, da uz naše Akademije nauka i izvan njih izgrađuju još jedan samostalni centar znanstvenog rada i da, sprečavajući tako koncentraciju toga rada na jednom mjestu, omoguće njegov slobodniji razvoj — taj osnovni preduvjet za svaki plodniji stvaralački rad. Tu svoju funkciju ispunjuju naša historijska društva prije svega izdavanjem svojih časopisa i sve većom pažnjom, koju kroz njih posvećuju znanstvenoj kritici; zatim predavačkom djelatnošću i popularizacijom historijske nauke kroz predavanja i različita izdanja; i najzad aktivnom suradnjom u rješavanju različitih pitanja, koja nameću potrebe naših škola i znanstvenih ustanova.

Neka su historijska društva uspjela da — ili trajno, ili privremeno — razviju još jedan oblik rada, koji pokazuje mnoge sličnosti s kongresom: t. zv. savjetovanja historičara. Od g. 1939 do izbijanja rata i od Oslobođenja do danas Zborovanja slovenskih zgodovinarjev obilježuju svake godine značajne medaše u razvoju slovenske historijske nauke, a valja samo požaliti, što druga društva nisu još mogla da sljēde taj primjer naših slovenskih drugova.

Danas se napokon sastao i prvi kongres jugoslavenskih historičara. Njegova se zadaća ne iscrpljuje samo u tome, da olakša međusobni dodir i upoznavanje naših znanstvenih radnika, i da na neki naćin omogući povlaćenje bilance o rezultatima naše historijske nauke u posljednjih deset godina, nego njegov rad treba također da završi osnivanjem Saveza historijskih društava Jugoslavije, po ćemu on dobiva i obilježje jedne osnivaćke skupštine. Upravo po tom svome obilježju razlikuje se ovaj kongres od drugih kongresa kod nas i vani.

Premda moram izraziti svoje duboko žaljenje zbog neprisutnosti ili pasivnosti nekih naših istaknutih starijih historičara na ovom kongresu, već sam pogled u tematiku referata posvjedoćuje nesumnjiv napredak u razvoju naše historiografije. Velike promjene u ekonomsko-društvenoj strukturi naše zemlje poslije Oslobođenja znatno su oplodile historijsku nauku, proširile njezin vidik i unaprijedile metodu njezina stvaralaćkog rada. Ne moće se doista reći — a to je pokazala i prva knjiga Historije naroda Jugoslavije, taj rezultat napora jedne ćitave generacije historičara — da smo našoj nauci uspjeli utisnuti izrazit materijalistićki biljeg. Ali je nesumnjivo i to, da se u nas nije nikada prije obraćala tolika pažnja proućavanju ekonomskog i socijalnog razvoja naših naroda, što će tek u blićoj ili daljoj budućnosti omogućiti postizavanje malo prije spomenutog cilja.

U ocjenjivanju prevaljenog puta i odmjerivanju preostalih zadaća na njemu, ovaj kongres ima naroćito znaćenje. To je znaćenje utoliko veće, što je to u historiji naših naroda prvi kongres, na kome su se okupili historičari iz svih naših republika. Koordinacioni odbor historijskih društava je upravo zbog toga donio u svoje vrijeme odluku, da odrćavanjem ovog kongresa prinese svoj skromni prilog proslavi 150-godišnjice prvog ustanka bratskoga srpskog naroda u njegovoj borbi za nezavisnost. A kako je iz našeg programa, naćalost, otpalo predavanje u povodu 60-godišnjice smrti Franje Raćkoga, dopustite mi, da s ovog mjesta odam poštovanje također uspomeni toga velikog Hrvata i Jugoslavena, koji je u razvoj jugoslavenske historiografije utisnuo neizbrisivi trag svoje velike i plemenite lićnosti.

Nije nipošto slućaj, da prije prelaska na konkretan rad evociramo sjećanje na ove dvije znaćajne pojave u razvoju naših naroda uopće i naše historijske nauke napose. Samo u tijesnoj suradnji naših naroda i dalćjem povezivanju naših znanstvenih napora leći zalag za postizavanje skrajnjeg cilja, koji treba da je svima nama historičarima stalno pred oćima: da našu historijsku nauku ućinimo pravom naukom, da je što potpunije oplodimo materijalistićkom metodom i tako joj utremo put za jednu novu sintezu historijskog razvoja svijju naših naroda.

Neka živi Federativna narodna republika Jugoslavija!

Neka živi drug Tito!»

Zatim je izabrano radno predsjedništvo, u koje su ušli predsjednici svijju historijskih društava i predstavnik Vojno-istoriskog instituta JNA, gen. M. Zelenika. Prelazeći na rad, kongres je najprije saslućao u plenumu referat dra D. Jankovića: »Karakter srpske drćave Prvoga ustanka«, koji je referat proćitao mjesto programom predvićenog predavanja oboljelog D. Perovića »Graćanski elemenat u Prvom

srpskom ustanku«. Istog dana poslije podne pročitao je dr. B. Grafenauer referat: »Problemi geneze našega srednjeveškoga feudalizma«, u kojem je obuhvatio osnovnu problematiku u postanku feudalizma kod svih naših naroda, a prof. Lolika Đuranović referat: »Mjesto historije u novoj koncepciji naše škole«.

Diskusija o prva dva referata prenesena je u odgovarajuće sekcije, a i diskusija o trećem referatu, koja se živo razvila još na plenarnoj sjednici, nastavljena je u VIII. sekciji.

Posljednjeg dana pročitali su svoje referate u plenumu: dr. M. Mikuz: »Problematika virov za zgodovino NOB« (odštampan je u Arhivistu IV, 1954, sv. 1), gen.-major P. Tomac: »O našoj vojnoj historiografiji«, i N. Filipović: »Karakter timarske organizacije u Bosni i Hercegovini«. S obzirom na poodmaklo vrijeme, diskusija se o posljednjem referatu nije mogla održati, ali je diskusija o prva dva referata osvijetlila različita pitanja, koja su u referatima bila dodirnuti.

S obzirom na važnost predmeta, i referat je D. Milenkovića, načelnika Istor. odeljenja CK SK Jugoslavije: »O današnjem stanju arhiva i arhivske građe«, pročitan na neke vrste izvanrednom sastanku plenuma (odštampan je u »Arhivistu« IV, 1954, sv. 1).

Kako do danas još nije definitivno redigiran zapisnik kongresa, a učesnici su zbog istodobnog zasjedanja tolikih sekcija mogli neposredno sudjelovati samo u radu nekih od njih, ovaj se izvještaj ograničava na registriranje prinosa historičara Hrvatske tom kongresu.

Historičari Hrvatske održali su u svemu 29 referata (od sveukupno 82). To su:

1. V. Antić, Karakteristični momenti u razvitku NOB-e u Istri (odštampano u HZ VII, 1954);
2. I. Bach, Spomenici i arhivska građa za jugoslavensku povijest umjetnosti u inozemnim zbirnama (odštampano u ovom svesku HZ);
3. I. Beuc, Statutarno pravo Istre;
4. R. Bićanić, Prijelaz iz feudalizma u kapitalizam (izlazi u HZ IX, 1956);
5. V. Bogdanov, Južni Slaveni i Mađari prema demokratskoj revoluciji 1848—49. god.;
6. F. Čulinović, Problem postanka nove jugoslavenske države;
7. M. Despot, Strana svjedočanstva o slavenstvu Istre od XVI.—XVIII. st. (odštampano u »Riječkoj reviji« IV, 1955);
8. L. Đuranović, Mjesto historije u novoj koncepciji naše škole;
9. M. Gross, Uloga socijalne demokracije u političkom životu Hrvatske 1894—1905;
10. N. Klaić, Postanak slavonskih gradova;
11. V. Kojaković, Rad Društva mladih ljubitelja starina na Ekonomskom tehnikumu u Dubrovniku;
12. V. Koščak, Preorijentacija dubrovačke vanjske politike potkraj XVII. st.;
13. B. Krizman, Rad naše delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine;
14. O. Mandić, Osnove društvenog uređenja Veprinačke općine u XVIII. st.;
15. M. Marjanović, Izvori suvremene nacionalne historije i njihovo proučavanje (odštampano u »Arhivistu« IV, 1954, sv. 1);
16. B. Marušić, Neki momenti iz povijesti ranoga Srednjeg vijeka Istre u svijetlu arheologije;
17. Š. Mlakar, Neki momenti iz ekonomike Istre u antikno doba;

18. V. Mošin, Filigranologija kao pomoćna historijska nauka;
 19. J. Nagy, Dubrovnik na Bečkom kongresu 1815 godine;
 20. G. Novak, Doprinos jugoslavenskih naučnih radnika za poznavanje povijesti staroga vijeka;
 21. M. Prelog, Značenje profane arhitekture u razvoju umjetnosti XII. i XIII. st.;
 22. K. Prijatelj, Problemi i otkrića iz umjetnosti kasne renesanse i baroka u Dalmaciji;
 23. N. Prosen, Prosvjetno-pedagoška uloga historijskih muzeja;
 24. M. Schneider, Historija odjeće — jedno zanemareno područje naše kulturne historije;
 25. B. Stulli, Talijanska historiografija i jadranski iredentizam (odštampano u HZ VII, 1954);
 26. B. Sučević, Osnovni problemi Vojne krajine;
 27. D. Šukanec, Muzej Narodne revolucije i rad na historiji Narodne revolucije;
 28. J. Šidak, Današnje stanje problema »crkve bosanske« u historijskoj nauci (odštampano u HZ VII, 1954);
 29. S. Traljić, Vojni planovi Francuske prema Bosni u vrijeme Napoleona I. Od najavljenih referata nisu održana dva: M. Kostrenčić, F. Rački kao historičar, i C. Fisković, Umjetnički zanati u Dubrovačkoj republici.
- Posljednjeg dana, nakon što su sekcije završile radom, pristupilo se osnivanju Saveza historijskih društava FNRJ i odobren je prijedlog njegovih pravila. Za sjednište Saveza u slijedeće dvije godine određena je Ljubljana, pa je za predsjednika izabran dr. F. Zwitter, tajnika dr. B. Grafenauer, a blagajnika dr. F. Škerl.

Na kraju je kongres primio ove zaključke :

I. KONGRES HISTORIČARA JUGOSLAVIJE

u Beogradu od 5 do 8 maja 1954

konstatuje znatan napredak jugoslavenske historiografije:

- a) u obraćanju pažnje historičara naročito na obradu problema ekonomsko-društvenog razvitka;
- b) u borbi za rješavanje i uklanjanje onih problema, koji su u jugoslavenskoj historiografiji doprinosili ranije razdvajanju naših naroda;
- c) u popularizaciji historijske nauke i podizanju nivo-a nastave historije u školi;
- d) u izgradnji naučno-organizacionih formi i međusobnom povezivanju historičara osnivanjem historijskih društava.

Usprkos tome napretku, Kongres konstatuje također znatne nedostatke u dosadašnjem radu i zbog toga skreće pažnju na slijedeće glavne zadatke:

- a) da historičari ulažu veće napore za pravilno primjenjivanje marksističkog metoda u radu na historiji;
- b) da više pažnje obrate obradi naše novije i najnovije historije, koristeći se pri tom arhivskom građom:

c) da što više porade na prikazima i kritici historijskih rasprava i objavljene građe u historijskim časopisima i u drugoj štampi;

d) da se naučna kritika ne ograničava samo na provjeravanje činjenica, nego da također zahvaća u metodska i idejnu stranu ocjenjivanih priloga.

I.

Arhivska pitanja

S obzirom na izvanredan značaj arhivske građe za rad na pravilnoj obradi raznovrsnih historijskih pitanja, Kongres želi da obrati pažnju narodnim vlastima i svima historičarima kako na stvarno stanje arhiva i arhivske građe, tako i na značaj njegova rješavanja u radu na daljem izvršavanju brojnih zadataka koji stoje pred našom historijom. U tom cilju treba istaći slijedeće:

1. Da se novim, savremenijim zakonskim propisima riješi dalji razvitak arhivske službe kako u pogledu zadataka tako i u pogledu mreže, sistema rada i organizacije društvenog upravljanja u radu arhiva, a posebno da se zakonskim propisima spriječi svako dalje uništavanje arhivskog materijala.

2. Da se uz saradnju historičara, arhivista i drugih javnih radnika što prije sredi, izdvoji i odabere ona historijska građa koja još nije sređena.

3. Da se dodjeljivanjem potrebnih materijalnih sredstava osiguraju uvjeti za pravilan rad arhiva i da se osiguranjem potrebnih prostora omogući rad na obradi arhivske građe, u prvom redu one iz novije i najnovije historije.

Isto tako, neophodno je da se učini sve kako bi se našim historičarima omogućilo da dođu do arhivskog materijala iz naše historije, koji se nalazi u stranim arhivima (mikrofilmovanjem ili na drugi način). U vezi s ovom potrebom Kongres predlaže da se organizuju naši historijski instituti u Carigradu, Beču, Rimu i Veneciji.

4. Da se pruže veća materijalna sredstva za publiciranje najvažnije arhivske građe, i uopće — da se ubuduće pravovremeno i točno obavještavaju naučni radnici o stanju pojedinih arhivskih fondova u procesu njihova sređivanja, pri čemu treba obratiti osobitu pažnju sređivanju izvora za savremenu historiju, ne zanemarujući ni sređivanje ostale građe.

5. Radi brže efikasnosti sprovođenja brojnih zadataka na polju sređivanja i obrade arhivske građe potrebno je da se što prije organizuju tečajevi za obrazovanje arhivskih stručnjaka, a da se ovim pitanjima pozabave i katedre za historiju.

II.

Pitanja naučne organizacije

Osjeća se hitna potreba ponovnog izdanja Srpskog diplomatarata, zbog toga što su dosadašnja izdanja zastarjela i ne odgovaraju modernim potrebama historijske nauke, što su postala bibliografska rijetkost, što sve povelje nisu skupljene u jednom korpusu, a naročito što originali isprava propadaju.

Naglašava se potreba uske saradnje u oblasti arheologije s prehistorijom, historije umjetnosti i same historije. Zato je potrebna koordinacija rada ovih disciplina

i produbljivanje oblika saradnje. Konstatirana je slabost u stvaranju novih naučnih kadrova u vezi s nedovoljno razvijenim klasičnim studijama. Zato se naglašava potreba produbljivanja klasičnih studija i nalaženja formi za njihovo unapređenje.

Na univerzitetima potrebno je — ukoliko još ne postoje — što prije pristupiti otvaranju katedara za najnoviju historiju, a tako isto i za ekonomsku historiju i sociologiju.

III.

Nastava historije u srednjoj školi

Kongres je u radu došao do slijedećih zaključaka:

1. Da se izradi zajednički plan i okvirni program nastave historije u svim našim školama u FNRJ.

2. Da se u svim sekcijama za nastavu historijskih društava povede diskusija o pitanju uvođenja historije u prvi razred gimnazije, odn. V. razred osmogodišnje škole, jer se sada o tome mišljenja razilaze.

3. Da se u višim razredima gimnazije spoji opća i nacionalna historija.

4. Da se razmotri problem podjele gradiva historije u višim razredima.

5. Da sekcije za nastavu ozbiljno razmotre pitanje mogućnosti koordinacije predmeta iz oblasti društvenih nauka.

6. Da sekcije razmotre pitanje mjesta nastave historije u stručnim školama, koja ne odgovara u sadašnjim uvjetima.

7. Da se sekcije za nastavu historijskih društava međusobno obavještavaju o rezultatima rada republičkih komisija, koje izrađuju nove planove i programe; da razmjenjuju udžbenike i da izmjenjuju iskustva, koja budu stekli u eksperimentalnim školama.

8. Da se najmanje jednom godišnje sastaju predsjednici sekcija za nastavu historijskih društava.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB